

MÖVZU 10. PEDAQOJİ BACARIQ VƏ QABİLİYYƏTLƏR

P L A N:

1. Müəllimin Pedaqoji bacarıq və vərdisləri

2. Müəllimin Pedaqoji qabiliyyətləri

1. Müəllimin şəxsiyyəti uşağın əqlinin, hiss və iradəsinin inkişafına. Onun həyatına əsaslı təsir göstərir. Müəllim şəxsiyyətində elə müsbət keyfiyyətlər formalaşmalıdır ki, onlar şagirdlər üçün əsl nümunə götürüləjək obyekt olsun.

Müəllimin Pedaqoji ustalığını şərtləndirən gəhətlərdən biri də onun Pedaqoji bacarıq və qabiliyyətləridir.

Prof.A.İ.Şerbakov müəllimin yiyələnməli olduğu Pedaqoji bacarıq və vərdisləri **4 qrupa** bölür: **1/** məlumatveriji bacarıq və vərdislər; **2/** səfərbərediji bacarıq və vərdislər; **3/** inkişafetdiriji bacarıq və vərdislər; **4/** istiqamətləndiriji bacarıq və vərdislər.

I- Məlumatveriji bacarıq və vərdislər:

- elmi materialları didaktik yolla işləməklə tədris materialı şəklinə salmağı bacarmaq;

- xüsusi metodlar sistemini təkjə tətbiq etməklə kifayətlənməmək, eyni zamanda onları inkişaf etdirmək;

- şagirdlərin anlayajağı, məntiqi, aydın və ifadəli şəkildə danışmaq;

- əks-əlaqəni təmin etmək;

- şagirdlərin ekskursiyalarını təşkil etmək və s.

II- Səfərbəredici bacarıq və vərdislər:

- şagirdlərin diqqətini səfərbərliyə almaq və onlarla təlimə və əməyə davamlı maraqlar yaratmaq, onları oxumağa həvəsləndirmək;

- şagirdlərə əldə etdikləri nəzəri bilikləri təjribəyə tətbiq etmək bacarığını aşılamaq;

- kollektivin inkişafına rəhbərlik etmək, işləri dəqiq planlaşdırmaq, ona nəzarət etmək və obyektiv olaraq qiymətləndirmək və s.

III- İnkışafetdirici bacarıq və vərdislər:

- tədris prosesində müşahidə metodundan və müxtəlif məktəb təjribələrindən istifadə etmək;

- təlim və fikri iş sisteminin formalaşması prosesində şagirdlərin əqli fəaliyyətini idarə etmək;

- təlim prosesində şagirdlərdən müstəqil təfəkkür tələb edən problem situasiya yaratmaq;

- şagirdlərə əldə etdikləri bilikləri tətbiq etməyi, müqayisə və müstəqil əqli nətiyə, fəal idrak fəaliyyəti tələb edən suallar vermək və s.

IV- İstiqamətləndirici bacarıq və vərdislər:

- elmi dünyagörüşü, əbiət və əməyə düzgün münasibəti təşəkkül etdirmək;
- şagirdlərdə tədris fəaliyyətinə, elmə, jəmiyyətin tələblərinə, peşəyə davamlı maraq aşılamaq;
- şagirdlərin yüksək əxlaqi ideallar ruhunda humanist, estetik və ideya-siyasi tərbiyəsini həyata keçirmək və s.

Müəllimin bu jür Pedaqoji bacarıq və vərdisləri Pedaqoji fəaliyyəti myvəffəqiyyətlə həyata keçirməsinə imkan verir. Bu jür bacarıq və vərdislər fəaliyyətin səmərəli təşkilini təmin edir.

Pedaqoji bacarıq və vərdislər qabiliyyət səviyyəsinə yüksəldikdə Pedaqoji fəaliyyətin müvəffəqiyyətlə icrası üçün əsas amilə çevrilir.

2. Müəllimin təlim və tərbyə prosesində yüksək göstərijilər əldə etməsi onun Pedaqoji qabiliyyətlərinin inkişafından çox asılıdır. Bütün Pedaqoji qabiliyyətləri **3 qrupda** birləşdirmək olar: şəxsi qabiliyyətlər, didaktik qabiliyyətlər, təşkilati-kommunikativ qabiliyyətlər.

I. Şəxsi Pedaqoji qabiliyyətlər dedikdə, şəxsiyyətin xarakterik əlamət və keyfiyyətləri ilə bağlı olan qabiliyyətlər nəzərdə tutulur. Buraya: uşaqlara hüsn-rəğbət bəsləmək, dözümlülük və özünə sahib olmaq, həmişə dərs zamanı şagirdlərlə iş aparmaq üçün optimal psixi vəziyyət yarada bilmək qabiliyyətlərini aid etmək olar.

Uşaqlara hüsn-rəğbət bəsləmək qabiliyyətinə malik olan müəllim uşaqlarla Pedaqoji ünsiyyətdən, uşaq aləminə daxil olmaqdan həzz alır, onlara qarşı diqqətli, xeyirxah münasibət bəsləyir. **Dözümlülük və özünü sahib olmaq qabiliyyətinə** malik olan müəllim özünü ələ almağı, özünə sahib olmağı bəjarmalıdır. **Dərsdə şagirdlərlə iş aparmaq üçün optimal psixi vəziyyət yarada bilmək qabiliyyətinə** malik olan müəllimlər özlərinin həyatsevərliyi, gümrahlığı ilə fərqlənirlər.

II. Didaktik qabiliyyətlər- müəllimin zəruri məlumatları şagirdlərə çatdırma və öyrədə bilmək, problemi aydın və anlaşıqlı şəkildə şagirdlərə təqdim etmək, müstəqil fikir yürüdə bilmək qabiliyyətindən ibarətdir. Buraya: müəllimin izah edə bilmək qabiliyyətini, ekspressiv-nitq (natiqlik) qabiliyyətini, nəzəri qabiliyyətləri (akademik qabiliyyətlər) aid etmək olar.

İzah edə bilmək qabiliyyətinə malik olan müəllim mürəkkəbi sadələşdirməyi, anlaşıqsızı anlaşıqlı etməyi bəjarır. Bu jür qabiliyyətə malik olan müəllim şagirdlərin hazırlıq, inkişaf səviyyələrini nəzərə alır, çətinlikləri görür və onların qarşısını almağa çalışır. **Ekspressiv nitq (natiqlik) qabiliyyətinə** malik olan müəllimlərdə dolaşlıq, mürəkkəb danışıq tərzindən qaçır, öz fikirlərini şagirdlərin başa düşəyəyi sadə, aydın dildə ifadə edirlər. **Nəzəri qabiliyyətlərə** malik olan müəllimlər öz fənnini təkcə tədris kursunun həjmində deyil, daha dərinləndirir, materiala tam sərbəst yiyələnir, ona böyük maraq göstərir, öz ixtisası sahəsində tədqiqat aparır.

III. Təşkilati-kommunikativ qabiliyyətlər- müəllimin təşkilatçılıq funksiyası və ünsiyyəti ilə bağlıdır. Bu jür Pedaqoji qabiliyyətlərə aid etmək olar: təşkilatçılıq qabiliyyəti, avtoritar qabiliyyət, kommunikativ qabiliyyət, perseptiv qabiliyyət, suqgestiv qabiliyyət, Pedaqoji mərifət, Pedaqoji təxəyyül, diqqəti paylaya bilmək qabiliyyəti, Pedaqoji refleksiya.

Təşkilatçılıq qabiliyyəti 2 formada təzahür edir: **1/** Şagird kollektivini təşkil etmək, möhkəmləndirmək, ruhlandırmaq; **2/** öz fəaliyyətini düzgün təşkil etmək qabiliyyəti: səliqəlilik, işgüzarlıq, öz işini düzgün planlaşdırmaq və özünə nəzarəti təşkil etmək bacarığı. **Avtoritar qabiliyyətə** malik olan müəllimlər şagirdlərə bilavasitə emosional-iradi təsir göstərə bilir və bunun əsasında onların hörmətini qazanmağı bacarır. **Kommunikativ qabiliyyətlərə** şagirdlərlə ünsiyyətə qabillik, onların yaş və fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə almaq bacarığı, qarşılıqlı əlaqə yarada bilmək bacarığı aiddir. **Perseptiv qabiliyyətlər**-şagirdin daxili aləminə nüfuz edə bilmək, şagird şəxsiyyətini və onun müvəqqəti psixi vəziyyətini injeliklərinə qədər başa düşməklə bağlı olan qabiliyyətlərdir. **Suqgestiv qabiliyyət** şagirdlərə iradi təsir göstərmək qabiliyyəti, müəyyən tələbi irəli sürmək və onun yerinə yetirilməsinə mütləq nail olmaq qabiliyyətindən ibarətdir. Burada söhbət müəllimin sakit, uşaqları məcbur etmədən və hədələmədən öz tələbini irəli sürməsi və ona nail olmasından gedir. **Pedaqoji mərifətdə** şagirdə qarşı hörmət və tələbkarlıq bacarıqla birləşdirilir. **Pedaqoji təxəyyülə** malik olan müəllim öz əməllərinin nəticəsini qabaqdan görə bilər, şagirdin gələcəyini düzgün görüb onu istiqamətləndirməyi bacarır, onda hansı keyfiyyətləri inkişaf etdirməyin mümkün olduğunu görür. **Diqqəti paylaya bilmək qabiliyyətinə** malik olan müəllimlər materialları neçə şərh etdiklərini, şagirdlərin cavabını neçə dinlədiyini izləməklə nəzər diqqətini bütün şagirdlərin üzərinə yönəldə bilirlər. **Pedaqoji refleksiya** malik olan müəllimlər öz vəziyyətlərini dərk etməyi bacarır, müəyyən Pedaqoji şəraitdə nəzarət, qiymətləndirmə, tənzim və təkmilləşdirmə məqsədilə ilə özünün Pedaqoji fəaliyyət və Pedaqoji ünsiyyətinin məqsəd və vəzifələri ilə əldə olunmuş nəticəni müqayisə edə bilir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Əlizadə Ə.Ə. Yeni Pedaqoji təfəkkür. Bakı, 2001
2. Əlizadə Ə.Ə. Müasir Azərbaycan məktəbinin aktual məsələləri. Bakı, 1998
3. Əliyev R.İ. Tərbiyə psixologiyası. Bakı, 2006
4. Həmzəyev M. Ə. Pedaqoji psixologiya. Bakı, 1991
5. Həmzəyev M.Ə. Yaş və Pedaqoji psixologiyanın əsasları. Bakı, 2003
6. Məmmədov A. Təlimin psixoloji əsasları. Bakı, 1993
7. Qaralov Z. Tərbiyə. I-II hissəli. Bakı, 2003
8. Stolərenko L.D. Pedaqoqiçeskaə psixoloqiə. Rostov-na Donu, 2000